

İSTANBUL
GELİŞİM
ÜNİVERSİTESİ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ II

**ATATÜRK DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASI:
NÜFUS MÜBADELESİ, YABANCI OKULLAR SORUNU
VE HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI**

HAFTA 11

Doç. Dr. Ercan KARAKOÇ

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Türk-Yunan İlişkileri ve Nüfus Mübadelesi

- Türkiye-Yunanistan arasında Türk ve Rumların Mübadele edilmesi Lozan Antlaşması'nda karara alınmıştı.
- Türkiye'de sadece İstanbul ile Gökçeada ve Bozcaada'da,
- Yunanistan'da ise sadece Batı Trakya Türkleri mübadeleden muaf tutulmuşlardır.
- Değişimin çok büyük bir bölümü 1923-1924 yıllarında gerçekleşmiş, ancak geriye kalan az sayıda olayda 1930 İnönü-Venizelos sözleşmesine dek zorunlu göç uygulamasına devam edilmiştir.
- Türk-Yunan yakınlaşması için 1930 yılında Yunanistan Başbakanı Venizelos'u Türkiye'ye davet ederek Yunanistan'la barışın temellerini attı.
- Mustafa Kemal Atatürk 1934'te Venizelos tarafından Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildi.

Atatürk ve Yunanistan Başbakanı
Venizelos (solda) Ankara, Ekim 1932

- Lozan Antlaşmasına göre, İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler dışında, Türkiye'de yaşayan Rumlarla Yunanistan'daki Türkler karşılıklı yer değiştireceklerdi.
- Fakat görüşmelerde yerleşmiş (etabli) deyiminin yorumunda Türk ve Yunan temsilcileri arasında görüş ayrılığı çıktı.
- Yunanistan İstanbul'da daha çok Rum bırakmak istediği için Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan önce geçici de olsa İstanbul'da bulunan her Rum'un yerleşmiş sayılarak mübadele (değiş-tokuş) dışında tutulmasını istiyordu.

- Türk Hükümeti ise İstanbul'da yerleşmenin Türk kanunlarına göre olacağını ileri sürerek Yunan isteğine karşı çıktı. Türk tarafı İstanbul için etabli (yerleşmiş) deyiminin burada sürekli oturanlar için geçerli olduğunu belirtti.
- Bu görüş ayrılığından doğan anlaşmazlık, Uluslararası Adalet Divanı'na götürüldü. Fakat Adalet Divanı da anlaşmazlığı çözümlenemedi. Bunun üzerine Türk-Yunan ilişkileri gerginleşti.
- Yunan Hükümeti Batı Trakya'daki Türklerin mallarına el koyunca buna karşılık Türk Hükümeti de İstanbul'daki Rumların mallarına el koydu. Bu durum gerginliği daha da artırdı.

Mübadeleyle tabi tutulan Müslüman mültecilerin bir kısmı

- Türk-Yunan ilişkilerini tehlikeli bir duruma getiren bu uyuşmazlık 10 Haziran 1930'da yapılan antlaşma ile giderilmiştir. Böylece nüfus mübadelesi (değiş-tokuş) gerçekleşmiştir.
- Bu antlaşma iki taraf arasında uzun süreden beri devam eden huzursuzluğu ortadan kaldırmıştır. Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesine sebep olduğu gibi, ileride Balkan Antantının kurulmasına da önayak olmuştur.
- Türk-Yunan dostluğu, 1954 yılına kadar devam etmiştir. Ancak, 1954 yılında Kıbrıs sorunu başlayınca iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden bunalımlı bir döneme girmiştir.

Mübadele döneminin Türk-Yunan ilişkilerini tasvir eden bir karikatür

Patrikhane Meselesi

- Lozan'da tartışılan bir diğer konu İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesinin Türkiye topraklarında kalıp kalmaması olmuştur.
- İsmet Paşa Patrikhanenin Türkiye'den çıkarılmasını istedi. Ancak bu teklife Yunanistan ve diğer Avrupalı Devletler itiraz etti.
- Yunanistan 17 Aralık 1924'te yapılan Patriklik seçimine müdahale etti. Bu seçimde Bursa doğumlu olan ve Terkos Metropolidi olarak İstanbul'a yerleşen VI. Konstantinos Arapoğlu Patrik seçildi.
- Türkiye bu duruma itiraz etti. Patriği sınır dışı etme kararı aldı.
- Yunanistan konuyu Uluslararası Adalet Divanına götürürken Türkiye bu duruma karşı çıktığı yılında mübadele dışı Vasilios Yeorgiadis patrik seçildi.
- Türkiye'nin bu tavrı patrikhanenin bir Türk Kurumu olduğunu ve Türk İçişlerine karışılmayacağı mesajı vermesi açısından önemlidir.

YABANCI OKULLAR SORUNU

- Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni uğraştıran sorunlardan biri de yabancı okullar sorunudur.
- Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'de bulunan yabancı okulların çalışmaları bir esasa bağlandı.
- Buna göre yabancı okullar, Türk kanunlarına ve diğer okulların bağlı oldukları tüzük ve yönetmelik hükümlerine uyacaklardı. Bu okullardaki eğitim öğretim etkinliklerini Türk Hükümeti düzenleyecekti.

- Türk Hükümeti bir yönetmelik hazırlayarak yabancı okullarda Türk tarihi ve coğrafyası derslerinin Türkçe ve Türk öğretmenleri tarafından okutulması ilkesini kabul etti.
- Bazı Fransız okullarının bu yönetmelik hükümlerine aykırı davranışları Fransız okullarının kapatılmasını gerekli kılmıştır. Bu durum Fransa'nın tepkisine yol açmıştır. Fransız elçisi ve papalık temsilcilerinin bu meseleye karışmak istemeleri üzerine Türk Hükümeti bunu kendi iç sorunu sayarak görüşmeleri reddetti. Sadece okul idarelerini kendine muhatap gördü.
- Yabancı okulların haklarını Fransa savunmuştur. Bu konuda yaşanan sürtüşmeler, Fransa ile Türkiye'nin iyi ilişkiler kurmasını geciktirmiştir.

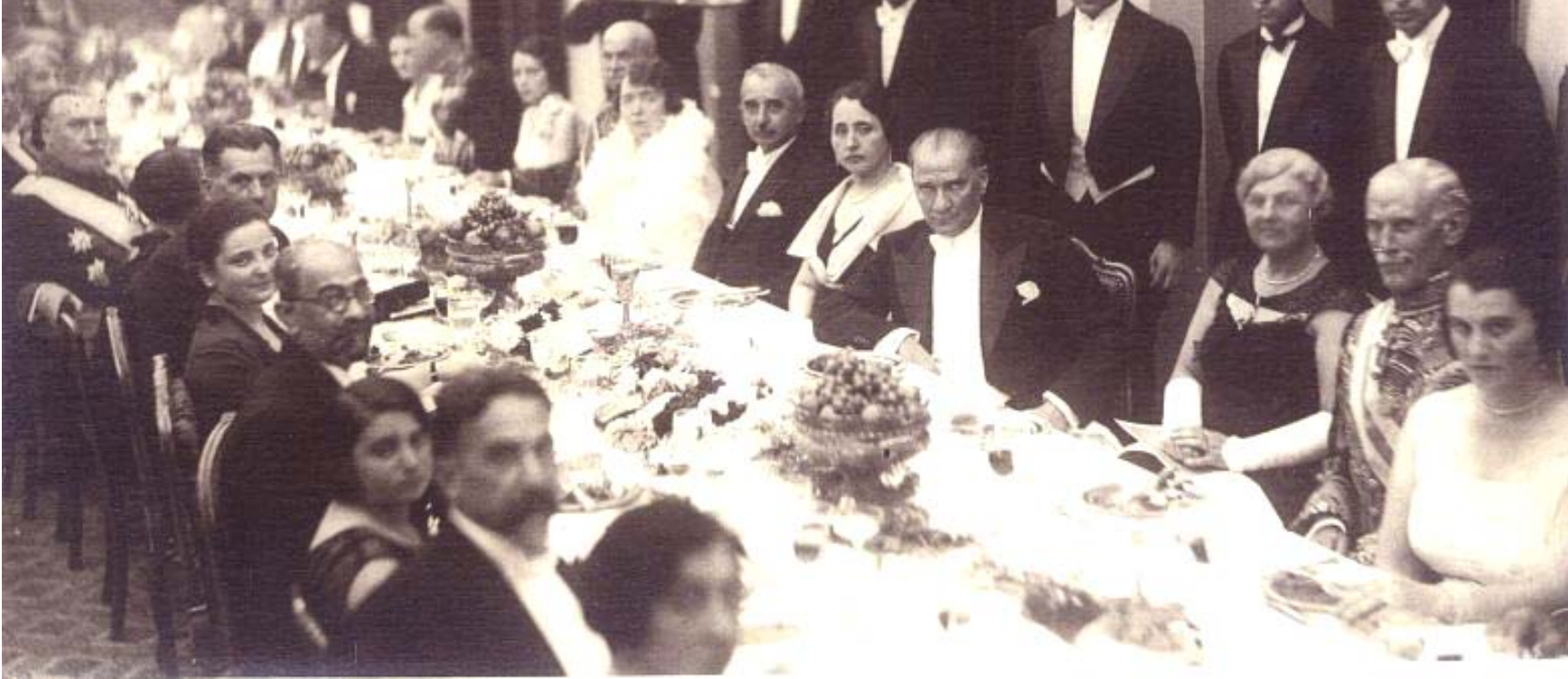
Türkiye-Sovyetler İlişkileri

- Türk Sovyet ilişkileri Mustafa Kemal'in 26 Nisan 1922 tarihinde Lenin'e gönderdiği mektup ile başladı.
  - Bu mektupta Anadolu'daki harekete Sovyetlerin destek vermesi emperyal devletlere karşı müşterek mücadelenin altı çiziliyordu.
- 19 Şubat 1921'de Ali Fuat (Cebesoy) Moskova'ya Büyükelçi olarak gönderildi. İki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda 16 Mart 1921'de Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması imzalandı.
- Sovyet Rusya, Türkiye ile yakından ilgilendi. Ancak Mustafa Kemal önderliğinde başlayan mücadeleyi yürüten lider kadro Rusya gibi düşünmüyordu. Sovyetlerden yardım almak amacıyla Komünist propagandaya göz yumdu. Türkiye Komünist Fıkrası kuruldu.
- Ancak bir süre sonra durum tehlikeli bir hal almaya başlayınca parti kapatıldı.
- Lozan Barış Konferansında görüşülen Boğazlar meselesine Sovyet Rusya da davet edildi. Sovyet Rusya heyeti bir muhtıra yayınlandı. Ekonomik ve mali konular başta olmak üzere siyasi bağımsızlık ve egemenlik hakkının Türkiye'ye tanınması gerektiğini söyledi.

- Lozan Barış Antlaşması'ndan Avrupa'daki savaş buhranlarının başladığı devreye kadar Türkiye-Sovyet ilişkileri üç unsurun etkisi altında gelişti. Bunlar ticari ilişkiler, komünizm meselesi ve Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini düzeltmesi ve geliştirmesiydi.
- İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya 1 Aralık 1925 de Locarno Antlaşması'nı imzaladı. Bu sırada 17 Aralık 1925'de Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Tefvik Rüştü-Çiçerin'in imzaladıkları Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı.
- 1927, 1929'daki Dostluk Anlaşması, 1934 ve 1937'deki ticaret anlaşmalarıyla işbirliği II. Dünya Savaşı'na kadar devam etti.
- İsmet İnönü Başkanlığında Türk heyeti 1932 yılında Rusya'yı ziyaret etti. Bu gezide Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras'ın yanı sıra tarım, sağlık ve eğitim bakanları bulunuyordu. İnönü Moskova'ya gitme amacını şu şekilde izah etmektedir.
- « Rusya'dan komünist değil, fakat daha şuurlu olarak geliyorum. Türkiye'nin iktisat ve inşa planını yapmak, inkılap fırkasını komünist ve faşist, yani eski nizamdan yeni nizama geçen memleketlerin fırkalarından örnek alarak kurmak, bürokrasi yerine ihtilalci metotlar almak, hiç durmaksızın büyük yığın terbiyesine geçmek. »
- Ekonomik ve kültürel ilişkilerin görüşüldüğü bu ziyaretler ile iki ülke arasındaki ilişkilerin değişen dünya şartlarında geliştirilmesi amaçlandı.
- 1933 yılında Varoşilov başkanlığındaki heyet Türkiye'ye gelerek Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılı dolayısıyla yapılan kutlamalara katılmışlardı.

Sovyet Büyükelçiliğinde Bir Resepsiyon, Ankara, 7 Kasım 1927

HATAY'IN ANAVATANA KATILMASI (30 HAZİRAN 1939)

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa Hükümeti arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Misak-ı Millî sınırları içinde olan İskenderun ve Antakya, Türkiye sınırları dışında (Fransız mandası altındaki Suriye sınırları içinde) kalmıştı.
- Ancak Ankara Antlaşması, İskenderun ve Antakya'yı içine alan Hatay bölgesini Suriye'den ayırarak bölge için özel bir yönetim şekli tanımıştı. Buna göre, Sancak (İskenderun) halkı Türk kültürüne bağlı kalacak ve millî kültürlerinin korunması için kolaylık sağlanacaktı.

1921 Ankara Anlaşması

- Ayrıca Türk parası orada geçerli olacaktı. Antlaşmanın hükmüne uygun olarak 8 Ağustos 1922’de Hatay bölgesinde özel bir idare kurulmuştur.
- Fransa, Suriye ve Lübnan üzerindeki manda yönetimini kaldırarak bu iki ülkeye bağımsızlık vermeyi kabul etti (1936).
- Fransa Suriye’den çekilince İskenderun ve Antakya, Suriye yönetimine girmiş oluyordu. Bu yeni durum Türkiye’de kaygı uyandırmaya başladı. “Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde kalmaz” diyen Atatürk, İskenderun ve Antakya’yı anavatana katmakta kararlıydı.

Fransız mandası altındaki Suriye haritasında turuncu (kuzeybatı) gösterilmiş Hatay Devleti/İskenderun Sancağı.

- Türk hükümeti, 6 Ekim 1936'da Milletler Cemiyeti'ne, 9 Ekim 1936'da da Fransa'ya bir nota vererek Suriye ve Lübnan'a verilen bağımsızlığın İskenderun ve Antakya'ya da tanınmasını istedi.
- Ancak Fransa Türkiye'nin bu isteğini kabul etmedi. Yalnız bu arada Fransa, meselenin Milletler Cemiyeti'ne sevk edilmesini Türkiye'ye teklif etti. Türkiye de bu teklifi kabul etti. Bundan sonra Milletler Cemiyeti meseleye el koydu.
- Cemiyet aracılığı ile Fransa ve Türkiye arasında görüşmeler yapıldı.

- Atatürk, 1 Kasım 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında: “... Bu sırada, milletimizi gece gündüz meşgul eden başlıca büyük bir mesele, hakiki sahibi öz Türk olan, İskenderun — Antakya ve çevresinin mukadderatıdır. Bunun üzerinde ciddiyet ve kesinlikle durmaya mecburuz. Daima kendisi ile dostluğa çok ehemmiyet verdiğimiz Fransa ile aramızda, tek ve büyük mesele budur. Bu işin hakikatini bilenler ve hakkı sevenler, alâkamızın şiddetini ve samimiyetini iyi anlarlar ve tabii görürler” diyordu
- Fransız büyükelçisi ile olan bir konuşmasında ise: “Hatay benim şahsî davamdır. Şakaya gelmeyeceğini bilmelisiniz” dedi.

Atatürk 1938'de Ankara'da toplanan Balkan Antantı zirvesine konuk ettiği Yugoslavya başbakanı Milan Stojadinović, Yunanistan başbakanı Ioannis Metaksas ve Rumen diplomat Nicolae Petrescu-Comnen ile konuşuyor

- Türkiye ile Fransa, 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de anlaştılar. Hatay'ın toprak bütünlüğünü ortak garanti altına alan anlaşma imzalandı.
- Aynı gün Milletler Cemiyeti, Hatay için hazırlanan anayasayı kabul etti. Ancak anayasayı uygulamak hususunda Fransa, engeller çıkarıyordu. Çünkü Türkiye ile Fransa arasında seçim sistemi konusunda görüş ayrılığı ortaya çıkmıştı.
- Nihayet seçim sistemi üzerinde bir anlaşmaya varılarak seçimlerin 15 Temmuz 1938'de yapılmasına karar verildi.

20

سندجك اسكندرونه

SANDJAK D'ALEXANDRETTE

المريد والبرق Postes & Télégraphes بوسته وتلغراف

الحكومة لاتحمل مسئولية ما من جراء المخاطر البرقية

حکومت تلغراف محاربتدن دولاي هيج بر مسئوليت قبول ايتز

نومرو 84

ختم التاريخ

تاريخ مهري

Timbre
à date

L'Etat n'est soumis à aucune responsabilité à raison
de la correspondance échangée par la voie télégraphiques

اصدو شخري ORIGINE	التمرة نومرو Numéro	عدد الكلمات كجه حايسى Nomb. et mots	التاريخ تاريخ Date	ساعة الابداع توديع ساعق Heure de dépôt	الاشارات المعتمدة شتمل اشارتار MENTIONS DE SERVICE
dolmalakce	4	25	7/7	16	Tun J

tu) outakya dr abdurrahman melek vali

@ Lijim icin Arslan Saadet ve refah

dikerim

K. Atatuk

Atatuk'un telgrafi

- Bu sırada Avrupa'da savaş tehlikesi gittikçe daha belirgin hale geliyordu. Almanya'nın 1938 Martında Avusturya'yı ilhaki karşısında Fransa, Almanya ve İtalya'ya karşı Orta Doğu'da kuvvetli bir Türkiye'ye ihtiyaç duyuyordu.
- Boğazların da Avrupa'da artan kriz ve uyuşmazlıklar sebebiyle önemi artmıştır. İşte bu nedenlerden dolayı Türkiye'ye yanaşmak zorunda kalan Fransa, Hatay meselesinde tutumunu değiştirmiş ve gelişmeler Türkiye lehinde yön göstermiştir. 4 Temmuz 1938'de Türkiye ile Fransa arasında Dostluk Antlaşması imzalandıktan sonra Hatay sorununun çözümü kolaylaştı.

- Türk-Fransız yakınlaşmasından sonra yapılan seçimler sonucunda Hatay Türk Devleti'nin meclisi 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yaptı ve bağımsız devlet için Hatay Cumhuriyeti adını kabul etti.
- Devlet Başkanlığına Tayfun Sökmen, Başbakanlığa Abdurrahman Melek seçilmiştir.
- Bağımsız Hatay Cumhuriyeti'nin kurulması yeterli değildi. Çünkü Hatay idarecileri ve halkı Türkiye'ye katılmak istiyordu. Türkiye bu kararı sempati ile karşıladı.

**Bağımsız Hatay Devleti Cumhurbaşkanı
Tayfur Sökmen**

Başbakan Abdurrahman Melek

Meclis Başkanı Abdülgani Türkmen

- Fakat, 29 Mayıs 1937 antlaşması ile Hatay, Türkiye ile Fransa'nın ortak garantisi altında bulunuyordu. Bu sebeple Hataylıların anavatanına katılma istekleri, iki devlet arasında yeniden sorun oldu.
- Ancak 1939 Martından itibaren Avrupa'da meydana gelen olayların II. Dünya Savaşı'na sebep olacak tehlikeli gelişmeler olması, Fransa'yı Türkiye'ye yaklaştırdı.
- Dolayısıyla Fransa, Türkiye'nin ve Hataylıların isteklerini kabul etmek zorunda kaldı.

Bağımsız Hatay Devleti bayrağı

Hatay Devleti pulu

- 23 Haziran 1939'da iki devlet arasında yapılan bir antlaşma ile Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etti.
- 29 Haziran 1939'da Hatay Türk Devleti Meclisinin oy birliği ile aldığı kararla Hatay, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına katıldı. (30 Haziran 1939)
- Hatay'ın Türkiye'ye katılması, Atatürk'ün dış politikada gerçekleştirdiği son büyük başarıdır.
- Misak-ı Millî'ye aykırı olarak ülkemiz sınırları dışında kalan Hatay, Misak-ı Millî esaslarına uygun olarak Türkiye sınırlarına katılmıştır.

T. C.
P. T. T. M.

Devlet telexi ve telegraflarının
dışarı mesafesi kabul etmez

276 Yol (No. 151/1) 1

Adres: *Atatürk*

Servis işaretleri

*meclis hatay devletlik cemiyeti
genel merkezli bagkani bayrakt
Zatale*

İLK MERKEZ	N	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
<i>Ankara</i>	<i>422</i>		<i>20/10</i>	<i>19</i>	<i>RESMİ</i>		<i>20/10</i>	<i>22/16</i>	<i>[Signature]</i>

C- siyede kutlu olsun

R. ata türk

Yerel yasama meclisi Atatürk tarafından önerilen Hatay Devleti bayrağını kabul ettikten sonra Atatürk'ün gönderdiği telgraf.

- Hatay'ın bağımsızlığı ve Türkiye'ye katılması için büyük çaba gösteren Atatürk, hayatının son aylarında sağlığını bile dikkate almadan vaktini bu sorunun çözülmesine ayırmış ve mücadele etmiştir.
- Onun dahice siyaseti neticesinde Hatay sorunu, Türkiye'nin lehine çözülmüştür.
- Böylece Türkiye-Suriye sınırı bugünkü şeklini almıştır. Türkiye'nin komşularından Suriye ile olan sınırları diğer komşularının sınırlarından daha sonra kesinlik kazanmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI-2

YABANCI OKULLAR SORUNU

- Avrupalı devletler kapitülasyonlar aracılığıyla Osmanlı Devleti'nde pek çok okullar açmışlar ve çeşitli haklara sahip olmuşlardı.
- Bu okullar, zamanla Osmanlı Devleti'ne karşı zararlı faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardı.
- Lozan Barış Antlaşmasında; yabancı okullarla ilgili tek karar sahibinin Türk Hükümeti olduğu kabul edildi.
- 3 Mart 1924 tarihinde Tevhidi-Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.
- Ancak, en fazla okul Fransa'ya ait olduğundan Fransa yapılan düzenlemeye karşı çıktı.
- Türkiye Cumhuriyeti bu olayın kendi iç sorunu olduğunu ve bu görüşme teklifinin bağımsız devlet olma anlayışıyla bağdaşamayacağını belirterek, teklifi reddetti.
- Bu okullarda tarih, coğrafya, Türkçe derslerinin Türk öğretmenlerce okutulması, Türk müfettişlerce denetim yapılması kararlaştırıldı.
- Böylece yabancı okullar sorunu kesin olarak çözümlendi ve bu okulların tamamı Milli Eğitim Bakanlığı ilkelerine bağlı hale getirildi. (1926)

NÜFUS MÜBADELESİ (NÜFUS DEĞİŞİMİ)

- ✓ Nüfus mübadelesi Yunanistan'la aramızda sorun olmuştur.
- ✓ Lozan Antlaşması'na göre İstanbul Rumlarıyla Batı Trakya Türkleri hariç diğer Türk ve Rumların yer değiştirmesi kararlaştırılmıştı.
- ✓ Ancak Yunanistan özellikle İstanbul'da daha çok Rum bulundurmak istiyordu.
- ✓ Sorunun Milletler Cemiyeti ve Lahey Adalet Divanı'nda çözümlenememesi üzerine Türkiye ile Yunanistan arasında 10 Haziran 1930'da bir antlaşma yapıldı.
- ✓ Buna göre İstanbul Rumlarının ve Batı Trakya Türklerinin yerleşme tarihlerine bakılmaksızın yerlerinde kalmaları kabul edildi. Diğer yerlerdeki Türk ve Rumlar yer değiştirecekti.
- ✓ Türk - Yunan ilişkileri 1954 yılına kadar sürecek iyi ilişkiler dönemine girdi.
- ✓ 1954 yılında ortaya çıkan Kıbrıs sorunu, Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden bozulmasına neden olmuştur.
- ✓ Yunanistan ile 1930'dan sonra başlayan iyi ilişkiler 1934'te Balkan Antantı'nın kurulmasında etkili olmuştur.

1930-1939 DÖNEMİ

- 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı liberal eğilimlere karşı tepkilere neden olmuş, otoriter rejimler güçlenmiştir. (Komünizm, Faşizm, Nazizm gibi)
- Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikaları Türkiye'nin dış güvenliğini tehlikeye düşürmüştü ve ittifak arayışlarına yöneltmiştir.

TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİ'NE GİRMESİ

- Milletler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi için İtilaf Devletleri tarafından kurulmuştur.
- Türkiye, dünya barışına verdiği önemi göstermek ve yurttaki sulh, cihanda sulh ilkesini gerçekleştirmek amacıyla Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. (18 Temmuz 1932)